

КОМПОНЕНТИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ В СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

Машталер Анатолій Миколайович
м.Хмельницький

У статті зазначається, що формування особистості офіцера-прикордонника не закінчується отриманням базової підготовки. Поряд із збагаченням досвіду військово-професійної діяльності, активним професійним спілкуванням та іншими чинниками, важливу роль у формуванні професіоналізму військовослужбовців відіграє підвищення кваліфікації. Спираючись на психолого-педагогічні дослідження встановлено, що професійна компетентність офіцерів-прикордонників може бути структурована як система, яка включає мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та аксіологічний компоненти.

Ключові слова: офіцер-прикордонник, компоненти, професійна компетентність, підвищення кваліфікації, діяльність, формування.

Актуальність та постановка проблеми у загальному вигляді. Формування особистості офіцера-прикордонника, як суб'єкта певної професійної діяльності не закінчується отриманням базової підготовки. Складні питання професійного становлення, самовизначення і розвитку особистості, за твердженням Є. Клімова [1, с.236], Н. Пряхнікова, Є. Пряхнікова [2, с.124-125] та ін. слід розглядати в контексті професійного життя. Це твердження актуальне і стосовно Державної прикордонної служби України, оскільки її функціонування не терпить рутини і відсутності прагнень до самовдосконалення. Продиктований потребами сьогодення високий рівень вимог до професійної підготовки офіцерів-прикордонників може бути реалізований тільки тоді, коли вони будуть високопрофесійними, компетентними фахівцями у своїй галузі. Такі військовослужбовці повинні мати не тільки фундаментальну підготовку, володіти професійними знаннями та вміннями, відповідними рівню сучасної прикордонної служби, а також усвідомлювати цілі і значення професійної діяльності в цілісній системі Державної прикордонної служби України, бути професійно мобільними, тобто гнучко реагувати на зміни в оперативно-службовій діяльності, на належному рівні здійснювати прикордонний контроль та пропуск через державний кордон осіб, транспортних засобів і вантажів, оперативно-розшукову діяльність, запобігати злочинам й адміністративним правопорушенням.

У професійному розвитку офіцерів-прикордонників поряд із збагаченням досвіду військово-професійної діяльності, активним професійним спілкуванням та іншими чинниками важливу роль відіграє підвищення кваліфікації, в ході якої відбувається самоосвіта і розвиваються професійно важливі якості особистості, в тому числі, професійна компетентність.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Поняття «професійна компетентність» розробляється з позиції теорії управління навчальним процесом, наукової організації навчального процесу, а також педагогічної акмеології, в якій виступає «наслідком особливого типу організації предметно-специфічних знань» і є результатом «інтенсивної практики і навчання у відповідній предметній спеціалізації» [3, с.125]. Визначення сутності поняття професійної компетентності було предметом розгляду в роботах В. Беспалько, Б. Гершунського, Е. Зеєра, І. Зязюна, Н. Кузьміної, А. Маркової, В. Монахова, В. Сластьоніна та інших.

Формування професійної компетентності офіцерів-прикордонників здійснюється в межах усебічної підготовки і становлення військових кадрів у цілісній системі діяльності військовослужбовців прикордонної служби [4, с.85; 5, с.271]. Досягнути цього можна через неперервну освіту офіцерів-прикордонників. Це сприяє формуванню стійкої професійної компетентності фахівців прикордонної служби, яка одночасно є метою, результатом і критерієм продуктивності системи формування професійної компетентності офіцерів-прикордонників.

У науковій літературі професійна компетентність не знайшла достатнього обґрунтування з позиції системно-цілісного підходу. Вона розглядалась окремими науками парціально, і тому отримала фрагментарне висвітлення. З огляду на це, вважається за доцільне визначити структурні складові професійної компетентності офіцерів-прикордонників у системі підвищення кваліфікації.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення компонентів розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників у системі підвищення кваліфікації, які безпосередньо впливають на процес становлення військовослужбовців.

Виклад основного матеріалу. Розвиток складових професійної компетентності офіцерів-прикордонників потребує створення певних організаційно-педагогічних умов. Зрозуміло, що розвиток компонентів професійної компетентності офіцерів-прикордонників не відбувається відокремлено, тому для них характерна взаємозумовленість, тобто професійна компетентність є цілісним явищем. Спираючись на психолого-педагогічні дослідження із зазначеної проблеми, набутий досвід, вважаємо, що професійна компетентність офіцерів-прикордонників може бути структурована як система, яка включає такі компоненти: *мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, аксіологічний.*

Становлення кожного компонента, що входить в структуру професійної компетентності офіцерів-прикордонників, пов'язане з формуванням їх характеристик і властивостей, як частини цілісної системи. *Мотиваційний компонент* включає мотиви, цілі, потреби в професійних знаннях, самовихованні, саморозвитку, ціннісні установки актуалізації у професійній діяльності, стимулює творчий прояв військовослужбовців. Він передбачає наявність інтересу до вдосконалення професійної діяльності, який характеризує потребу офіцера-прикордонника в знаннях, оволодінні ефективними способами організації професійної діяльності та взаємодії з особовим складом. Мотивація є рушійною силою поведінки в структурі особистості офіцера-прикордонника, оскільки мотив виконує роль внутрішнього регулятора дій військовослужбовців.

Розвиток *когнітивного компонента* професійної компетентності офіцерів-прикордонників забезпечуватиметься шляхом правильного відбору змісту професійної освіти в системі підвищення кваліфікації. Він передбачає включення в зміст знань, умінь і навичок, необхідних для заняття наступної (вищої) офіцерської посади, що відображають сучасний рівень розвитку технічних засобів охорони державного кордону.

Крім цього, суттєвий вплив на розвиток когнітивного компонента професійної компетентності офіцера-прикор-

донника має розвивальний характер освітнього процесу. Розвивальний характер системи підвищення кваліфікації військовослужбовців Державної прикордонної служби України з мінімальним відривом від виконання службових обов'язків може бути досягнутий за умови визнання освіти, самоосвіти та розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників діалектично взаємопов'язаними сторонами одного і того ж процесу. При цьому, використання у навчальному процесі інформаційних технологій і телекомунікаційних мереж, а також у подальшій службовій діяльності, визнається рушійними силами і засобами розвитку особистості офіцера-прикордонника. Основним способом організації процесу підвищення кваліфікації в умовах дистанційного навчання є включення слухачів у вирішення спеціальних навчально-професійних і професійних завдань, які офіцер-прикордонник не може вирішити на поточному рівні, але може вирішити за умови розвитку професійної компетентності.

Реалізуючи когнітивний компонент професійної компетентності, офіцер-прикордонник з окремих одиничних ситуативних образів формує поняття про сутність діяльності персоналу Державної прикордонної служби України. Когнітивний компонент передбачає безперервний рух військовослужбовців від одного знання до іншого, більш повного щодо засвоєння суті професійної діяльності, її поглиблення і розширення. Високий рівень сформованості когнітивного компонента дозволяє офіцеру-прикордоннику визначити його позицію ще до кар'єрного зростання.

Розвиток *діяльнісного компонента* професійної компетентності офіцерів-прикордонників може здійснюватися за умови, якщо освітній процес базуватиметься на позиціях особистісно-діяльнісного підходу, обґрунтованого в працях С. Ананьєва [6, с.79-81], О. Леонтьєва [7, с.29], С. Рубінштейна [8, с.42] та ін. Грунтуючись на його положеннях, ми дійшли висновку про необхідність дотримання такого: ключовою особою навчального процесу в системі підвищення кваліфікації є офіцер-прикордонник. Це означає, що від масового освітнього процесу необхідно орієнтуватися на його індивідуалізацію. В основі системи підвищення кваліфікації, в цьому випадку, повинні бути особисті освітні траєкторії, пов'язані з індивідуальною позицією офіцера-прикордонника, враховуватися індивідуальні мотиви, цілі, досвід та особистісні особливості військовослужбовців. Особистісна складова особистісно-діяльнісного підходу передбачає необхідність педагогічного супроводу процесу розвитку професійної компетентності офіцера-прикордонника в системі підвищення кваліфікації за допомогою кваліфікованого професорсько-викладацького складу.

В сучасній науці педагогічний супровід трактується як процес створення:

– первинних умов (ситуацій спілкування, навчання та ін.) для того, щоб суб'єкт навчання безпосередньо чи опосередковано свідомо навчався і самостійно здійснював вибір стратегії і тактики поведінки, навчально-професійної діяльності (в рамках індивідуальної освітньої траєкторії), а також джерел інформації;

– вторинних умов (змістове та емоційне наповнення всіх компонентів освітнього простору – суб'єктного, ціннісного, процесуального, матеріального та ін.), щоб суб'єкт навчання міг самостійно діяти згідно з результатами власного вибору [9, с.73].

В контексті нашого дослідження педагогічний супровід можна визначити як систему педагогічної діяльності, що

розкриває особистісний потенціал військовослужбовців, забезпечує розвиток професійної компетентності офіцерів-прикордонників, яка передбачає індивідуальну допомогу в подоланні соціальних, психологічних, особистісних труднощів і створення ситуації успіху. Це сприяє становленню самосвідомості слухачів курсів підвищення кваліфікації, самоактуалізації, самоствердженню та самовизначенню в житті й орієнтації на перспективу. Предметом педагогічного супроводу, у нашому випадку, буде визначення в офіцерів-прикордонників інтересів, цілей і можливостей в розрізі професійної компетентності, шляхів подолання перешкод, що виникають під час її розвитку.

Вторинні умови пов'язані з необхідністю організації такої діяльності, в якій можуть проявлятися і розвиватися складові (особистісні особливості, вміння, знання, досвід, навички, здібності, мотивації, соціально-професійний статус та ін.), віднесені до структури професійної компетентності офіцерів-прикордонників. За своїм змістом це та ж сама навчально-професійна діяльність офіцера-прикордонника, але з умовою, що в ній програмуються спеціальні ситуації, завдання, які потребують вирішення на основі професійної компетентності.

Аксіологічний компонент професійної компетентності офіцерів-прикордонників може розвиватися за умови ціннісного наповнення змісту освітнього процесу системи підвищення кваліфікації засобами дистанційних технологій. Поряд із культурними, національними та іншими цінностями повинні інтеріорізуватися цінності професійної компетентності:

– соціальні цінності, пов'язані з організаційно-управлінськими, нормативно-правовими, навчально-методичними, інформаційно-телекомунікаційними і матеріально-технічними заходами. Це сукупність ідей, уявлень, норм, правил і традицій, що регламентують діяльність Державної прикордонної служби України;

– групові цінності професійної компетентності, які можна представити у вигляді ідей, концепцій, норм, що регулюють і спрямовують взаємодію особового складу. Сукупність таких цінностей має цілісний характер, володіє відносною стабільністю і повторюваністю;

– особистісні цінності професійної компетентності виступають як соціально-психологічні утворення, в яких відображаються цілі, мотиви, ідеали, установки та інші світоглядні характеристики особистості офіцера-прикордонника, що складають у своїй сукупності систему його ціннісних орієнтацій.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі аналізу досліджень вчених, власного досвіду, нами виокремлено мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та аксіологічний компоненти професійної компетентності офіцерів-прикордонників. Їх взаємозв'язок та вдале поєднання сприятиме підвищенню кваліфікації офіцерів-прикордонників.

Обґрунтування компонентів професійної компетентності офіцерів-прикордонників в системі підвищення кваліфікації дає підстави вирішувати проблему саморегуляції цілеспрямованої діяльнісної активності військовослужбовців прикордонної служби, яка відображає їх фаховість.

Розглядаючи професійну компетентність офіцерів-прикордонників у системі підвищення кваліфікації, як особистісне новоутворення, що обумовлює ефективність саморозвитку, ми підходимо до виміру даного явища, що і буде перспективами наших подальших розвідок.

Література та джерела

1. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения / Е.А.Климов. – Ростов-на/Д.: Феникс, 1996. – 512 с.
2. Пряхников Н.С. Психология труда / Н.С.Пряхников, Е.Ю.Пряхникова. – М.: Академия, 2009. – 480 с.
3. Долинський Є.В. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх перекладачів / Є.В.Долинський // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія. – Зб. статей: Ялта: РВВ КГУ, 2011. – Вип. 29. Ч. 2. – С.122-128
4. Будник С.М. Формування професійної готовності офіцерів-прикордонників до творчого вирішення завдань управлінської діяльності дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук: 19.00.07 / Будник Сергій Михайлович. – Хмельницький, 2006. – 231 с.
5. Петрук В.А. Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності майбутніх фахівців технічних спеціальностей у процесі вивчення фундаментальних дисциплін: монографія / В.А.Петрук. – Вінниця: Універсум-Вінниця, 2006. – 292 с.
6. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б.Г.Ананьев. – СПб.: Питер, 2010. – 288 с.
7. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н.Леонтьев. – М.: Смысл, 2005. – 352 с.
8. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л.Рубинштейн. – СПб.: Питер, 2012. – 720 с.
9. Александрова Е.А. Педагогическое сопровождение индивидуального образования и идея свободного воспитания / Е.А.Александрова // Новые ценности образования. – М.: Инноватор. – 2003. – №3. – С.71-82

В статье отмечается, что формирование личности офицера-пограничника не заканчивается получением базовой подготовки. Наряду с обогащением опыта военно-профессиональной деятельности, активным профессиональным общением и другими факторами, важную роль в формировании профессионализма военнослужащих играет повышение квалификации. Основываясь на психолого-педагогических исследованиях установлено, что профессиональная компетентность офицеров-пограничников может быть структурирована как система, которая включает мотивационный, когнитивный, деятельностный и аксиологический компоненты.

Ключевые слова: офицер-пограничник, компоненты, профессиональная компетентность, повышение квалификации, деятельность, формирование.

The article states that border guard officer's identity formation continues upon receiving of basic training. It contributes to the formation of border guard specialists' sustainable professional competence, which is also the aim, effect and performance of criterion of system of its formation. It has been found that the professional competence of border guard officers can be structured as a system that includes motivational, cognitive, activity and axiological components which are based on psychological and educational researches. Motivational component includes motives, goals, needs in professional knowledge, self-values actualization in professional activities, and encourages creative expression of border guards. The cognitive component involves the knowledge inclusion of content and skills necessary for occupying higher officer positions that reflect the current level of technical means of border protection. The development of the activity component of professional competence of border guard officers can be provided in the case that the educational process will be based on the positions of individual-active approach. Axiological component of professional competence of border guard officers is developed under the condition of valuable filling of educational process content in the system of further training by means of distance learning technologies.

Key words: border guard officer, components, professional competence, training, activity, formation.